

Türkiye’de Yeşil İşlerin Politik Ekonomisi

The Political Economy of Green Jobs in Turkey

Murad TİRYAKİOĞLU, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Türkiye, tiryakioglum@aku.edu.tr

Orcid No: 0000-0002-1874-0678

Öz: Çalışmanın temel tartışması, Türkiye için yeşil işlere kapsayıcı istihdamı sağlayacak bir politika tasarımının nasıl olması gerektiğidir. Bu çerçevede yeşil ekonomiye geçiş süreci küresel dinamiklerle birlikte değerlendirilmekte ve yeşil ekonominin temel aracı olarak yeşil işlere vurgu yapılmaktadır. Türkiye'nin yeşil ekonomiye geçiş süreci, yeşil işlere adil geçişinin zorluklarını ve zorunluluklarını ele alan bütüncül bir bakış açısıyla tartışılmaktadır. Bu tartışma korunmasız ve kapsayıcı istihdamın altını çizerek Türkiye'ye odaklanmaktadır. Özetle bu çalışmada iklim krizi, düzensiz göç ve etkileri, Covid-19 pandemisi ve yarattığı belirsizlik gibi küresel sorunlar çerçevesinde mesleki ve teknik eğitim odaklı kapsayıcı bir yeşil iş ve istihdam politikasına ilişkin bir dizi öneri sunulmakta ve yeni tartışmalara zemin hazırlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kapsayıcı İstihdam, Yeşil Ekonomi, Mesleki ve Teknik Eğitim

JEL Sınıflandırması: J61, Q52, Q58

Abstract: The main discussion of the study is how to design a policy that will provide inclusive employment to green jobs for Turkey. In this framework, the process of transition to a green economy is evaluated with the global dynamics, and the emphasis is placed on green jobs as the basic tool of the green economy. Turkey's transition to the green economy is discussed with a holistic perspective which addresses the challenges and imperatives of just transition to green jobs. This study focuses on Turkey and the discussion emphasizes that vulnerable and inclusive employment. In summary, this study presents a series of recommendations on an inclusive employment policy for green jobs that focused on vocational and technical education within the framework of global problems such as the climate crisis, irregular migration and its effects, the uncertainty of the Covid-19 pandemic, and becomes grounds for new discussions.

Keywords: Inclusive Employment, Green Economy, Vocational and Technical Education

JEL Classifications: J61, Q52, Q58

1. Giriş

Çevresel riskleri ve ekolojik tehditleri azaltmayı kaynak kullanımını etkinleştirmeyi ve nihayet toplumsal refahı ve eşitliği artıran bir sistem olarak tanımlanabilecek yeşil ekonomi yaklaşımı yeşil ekonomik büyüme ile birlikte ele alınmakta, yeni ve yeşil işler yaratmakta olduğu vurgulanmaktadır. Yeşil ekonominin ortaya koyduğu yeni ve yeşil işler, mevcut bazı iş ve mesleklerin ortadan kalkması bazı iş ve mesleklerin ise çevre dostu bir biçimde revize edilmesi yönünde bir etki oluşturmaktadır. Genel görüş yeşil ekonominin istihdam yönünden zengin ve kapsayıcı bir etki oluşturarak dönüşümü sağladığı yönünde olsa da bu dönüşüm süreci ülkelerin gelişmişlik düzeyleri, üretim kompozisyonları, demografik yapıları ve kültürel değerleri gibi pek dinamik ile birlikte şekillenmektedir. Bu dönüşüm sürecinde ortaya çıkan ya da nitelik değiştiren yeşil işler, yeşil ekonomik kalkınma yaklaşımı ve tamamlayıcı olarak çevre dostu üretim stratejisi ile ilgili ve ilişkili değerlendirilmesi gereken bir kavram olmaktadır.

Makale Geçmişi / Article History

Başvuru Tarihi / Date of Application : 1 Mart / March 2021

Kabul Tarihi / Acceptance Date : 16 Mart / March 2021

Tüm dünyayı etkileyen, hızla yayılmaya devam eden ve ekonomileri büyük belirsizliklerle karşı karşıya bırakan Covid-19 salgını en çok korunmasız istihdamda olan dezavantajlı grupların iş ve gelir kaybı yaşamalarına ve müteselsil olarak yoksulluğun artmasına, eşitsizliğin derinleşmesine sebep olmuştur ve bu etkinin ne kadar daha devam edeceği, salgın sonrası dönemde iş ve istihdam kaybının ne ölçüde telafi edilebileceği güncel çalışma ve tartışmaların temel konularından biri haline gelmektedir. Kapsayıcı (ve küresel salgın sebebiyle telafi edici) bir istihdam aracı olarak değerlendirilen yeşil işler, tıpkı yeşil ekonomi, sorumlu üretim ve tüketim gibi gündemde çokça yer almasına karşın halâ tam olarak anlaşılamayan konulardan biri olarak bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır.

Çalışmanın temel tartışmasını Türkiye açısından yeşil işlerin nasıl bir model içinde ele alınması ve tasarlanarak kapsayıcı bir istihdam aracı olarak kullanılabileceği sorusu oluşturmaktadır. Bu çerçevede öncelikle tercih olmaktan çıkıp zorunluluk haline gelen yeşil ekonomiye dönüşüm süreci küresel dinamikleri esas alarak değerlendirmekte ve yeşil ekonominin ve yeşil ekonomik büyümenin en önemli aracı olarak yeşil işler konusuna vurgu yapılmaktadır. Üçüncü başlıkta, yeşil işlere ilişkin kavram ve tanımlardan hareketle korunmasız istihdam ve kapsayıcı istihdam üzerinden, verilerle desteklenen bir tartışma sürdürülmektedir. Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) savunuculuğunu yaptığı ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları çerçevesinde hedef koyduğu insana yakışır işler ile yeşil işler arasındaki bağlantı da bu başlık altında vurgulanmaktadır. Dördüncü bölüm ise, çalışmanın temel vurgusuna, Türkiye açısından yeşil işlerin ne şekilde ve ne ölçüde anlaşıldığına ve yine nasıl bir politikanın tasarlanması gerektiğine ilişkin tespitlere ayrılmıştır. Türkiye özelinde yeşil işlerin ekonomi-politiğinin aktörler ve rolleri, politikalar ve hedefler, potansiyel ve fırsatlar çerçevesinde tartışıldığı bu bölüm ülkenin yeşil işlere acil ve adil geçişinin zorluklarını ve zorunluluklarını ele alan bütüncül bir bakış açısı sunmaya çalışmaktadır. Nihayet son başlıkta iklim krizi, düzensiz göç ve etkileri, Covid-19 pandemisi ve yarattığı belirsizlik gibi küresel sorunların, mesleki ve teknik eğitim odaklı kapsayıcı bir yeşil iş ve istihdam politikasına dönüşümüne ilişkin önerilere yer verilmekte ve yeni tartışmalara zemin hazırlamaktadır.

2. Tercihden Zorunluluğa: Yeşil Ekonomiye Geçiş

Derinleşen iklim kriziyle birlikte ülkeler yeni bir ekonomik gerçek ile, iklim ekonomisi gerçeğiyle sert bir biçimde yüzleşmek zorunda kalmaktadır. Wagner ve Weitzman (2016) tarafından iklim şoku olarak da tanımlanan bu süreç tarımsal üretimden sınaî üretime, tedarik zincirlerinin sürdürülebilirliğinden toplum sağlığına kadar küresel düzeyde çok boyutlu bir

etki oluşturmaktadır. Bu dđnüşümün yönetilmesi, etkilerinin yavaşlatılması ve zararın en aza indirilebilmesi için ülkeler yerel ve ulusal düzeyde, çok uluslu kurum ve kuruluşlar ise bölgesel ve küresel düzeyde politikalar geliştirmeye ve uygulamaya çalışıyor. Ancak bu politikaların kimin lehine ne ölçüde gerçekçi ve samimi politikalar olduğu üzerine de çeşitli tartışmalar sürmektedir. Politikaların uygulanabilirliğinden öte değişmeyen tek gerçek ise dünyanın doğal kaynaklarının her geçen gün çok daha hızlı tüketilmesidir. Üretimin ve tüketimin sınırsız artışı ve doğal kaynakların telafi edilemez düzeyde tahrip edilmesiyle ekolojik kriz gittikçe derinleşmektedir.

Yeşitil ekonomi yaklaşımının derinleşen ekolojik krize ekonomik bir alternatif, bir karşı duruş olarak şekillendiği söylenebilir. Yeşitil ekonomi ile birlikte yeşitil büyümenin de tanımlanması ile ilgili bir fikir birliği oluşmuş değildir. Literatürde yeşitil ekonomik büyüme için de farklı yaklaşımlar ve farklı tanımlamalar mevcut olsa da bu çalışma kapsamında çok uluslu kurumların yaklaşımları esas alınarak kavramsal bir açılım amaçlanmıştır. OECD (2011) “Yeşitil Büyümeye Doğru” (*Towards Green Growth*) raporunda, yeşitil ekonomiyi doğal varlıklarla ilişkilendirerek açıklamaktadır. Bu yaklaşıma göre, doğal varlıklar hem refahın dayandığı kaynakların ve çevresel hizmetlerin sürekliliğini sağlayan hem de ekonomik büyümeyi ve kalkınmayı destekleyen bir kaynak olarak tanımlanmaktadır. Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP, 2011) ise aynı yıl yayımladığı raporda yeşitil ekonomiyi, daha iyimser bir yaklaşımla, çevresel riskleri ve ekolojik kıtlığı önemli ölçüde azaltırken insan refahını ve toplumsal eşitliği artıran bir süreç olarak tanımlıyor. Dünya Bankası (2012) ise yeşitil ekonomiyi, yeşitil büyüme olarak, doğal afetlerin etkilerinin azaltılmasına yönelik bir yaklaşım çerçevesinde ele almakta, çevresel etkileri en aza indiren ve dayanıklı ekonomik büyüme şeklinde tanımlamaktadır. Bu tanımların, nihai bir hedef olarak sürdürülebilir kalkınmayı ve sosyal dinamikleri dikkate alan, ekonomik ve çevresel unsurları bir arada tutan tanımlar olduğu ifade edilebilir.

Özetle, yeşitil ekonomi paradigması insan faaliyetlerinin doğaya ve doğal kaynaklara yıkıcı müdahalelerini düzenleme ve gerektiğinde müdahale etme ve bu sayede biyoçeşitliliği hem koruyabilmek hem de sürdürerek yeniden zenginleştirebilmek için alan oluşturma amacı taşımaktadır. Bu amacın hasıl olabilmesi için ise üretim ve tüketim ilişkilerini yeniden doğa ile uyumlu olarak yeniden tanımlamak ve düzenlemek esastır. Bu süreçte planlı ekonomik küçülme ya da büyümeme yaklaşımları yeşitil ekonominin sağlanabilmesi için tamamlayıcı politikalar olarak düşünülebilir.

Yeşitil ekonomi paradigması günümüzde hem küresel hem bölgesel hem de ulusal ve hatta yerel düzeyde bir zorunluluğa dđnüşmüştür. Bu zorunlu dđnüşümün altında yatan sebeplerin

en büyüğü şüphesiz ki derinleşen iklim krizi ve bu krizin doğurduğu ekolojik krizdir. İklim krizi sebebiyle artan sıcaklık ve kuraklık iktisadi faaliyetleri de tarımsal üretimin sürdürülebilirliğini de kısıtlayarak özellikle toprağa dayalı toplumların zorunlu bir göç ile karşı karşıya bırakarak toplumsal kırılganlığı arttırmaktadır. Öte yandan yine iklim krizinin hem sayısını hem de şiddetini arttırdığı afetler hem iktisadi ve toplumsal kırılganlığı arttıran hem de yine toplumları zorunlu göçle karşı karşıya bırakan bir döngü oluşturmaktadır. Tüm bu karamsar tablo ise son bir yıldır küresel ölçekte şiddetli etkiler yaratarak devam eden Covid-19 salgını ile daha belirsiz hale gelmektedir. Özellikle zorunlu karantina dönemleri gıda, su ve tedarik zincirlerinin sürdürülebilirliği konusu ile birlikte sürdürülebilir ve kapsayıcı istihdam problemini de daha karmaşık hale getirmeye devam etmektedir.

Dünya ekonomisinin gündemindeki ekolojik ve ekonomik kriz salgının sebep olduğu sağlık krizi ile bir yoksulluk kısırdöngüsüne sebep olarak gelir eşitsizliğini çok daha derinleştirmektedir. Çalışma bu çerçevede özetlenen mevcut küresel görünümün yeşil ekonomi düşüncesinin gelişimi ile belli ölçüde gelişebileceğine ilişkin iddiayı, yeşil ekonominin tamamlayıcısı olarak yeşil işler perspektifinden ele almakta ve takip eden başlıkta yeşil işlere neden çok daha fazla ihtiyaç duyulduğunu tartışmaktadır.

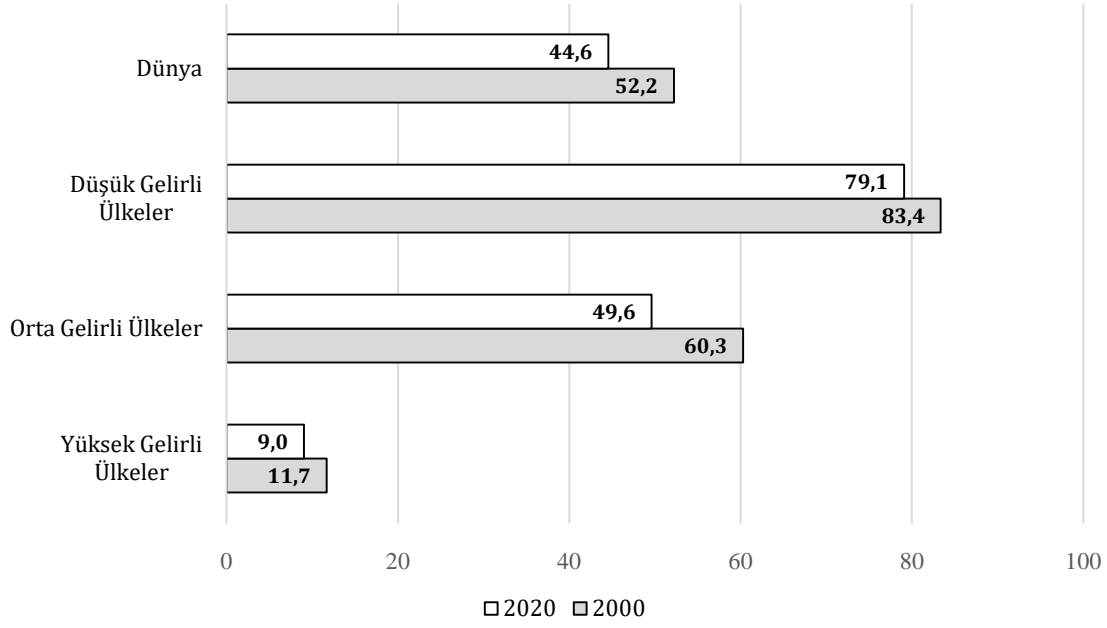
3. Yeşil Ekonominin Tamamlayıcısı Olarak Yeşil İşler

Yeşil ekonomi yaklaşımı, iddia edildiği gibi sosyal eşitliği sağlayan ya da en azından eşitsizlikleri belli ölçüde azaltan bir süreç olarak kabul ediliyorsa bu sürecin en önemli tamamlayıcı aracı yeşil işler olmaktadır. Yeşil işlere sağlanacak kapsayıcı istihdam ise eşitsizliğin azaltılmasını sağlayacak önemli bir destek mekanizması haline gelmektedir. Küresel düzeyde tüm dinamikleri ve en çok da işgücü piyasalarını şiddetli bir biçimde etkileyen salgın istihdamda, özellikle de korunmasız istihdamda olan kişileri daha derin bir eşitsizlikle karşı karşıya bırakmış ve belirsiz bir süre daha bırakmaya devam edecektir. 2020 işgücü istatistikleri izlendiğinde kadınların, küresel salgının neden olduğu krize bağlı iş kayıplarında erkeklerden daha fazla etkilendiği görülmektedir¹. Demografik açıdan iş kayıpları incelendiğinde genç işçilerin işlerini kaybetme, işgücü piyasasından ayrılma ya da işgücü piyasasına girişlerinde gecikme gibi sebeplerle şiddetli bir etkiye maruz kaldıkları gözlenmektedir. ILO Monitör (2021), 15-24 yaş arası gençlerde istihdam kaybını %8,7, yetişkinlerde ise %3,7 olarak not etmekte ve bu durumun ‘kayıp nesil oluşma riskinin’ gerçekten ciddi bir risk olduğunu vurgulamaktadır. İnsan merkezli bir iyileşme’ modeli üzerinde duran ILO Monitör (2021) toparlanma için,

¹ ILO Monitor (Yedinci Edisyon) kadınların istihdam kaybını %5, erkeklerin istihdam kaybını ise %3,9 olarak veriyor. İlgili çalışmaya erişmek için bakınız: ILO (2021)

- (1) Makro-ekonomik politikaların 2021 ve ötesinde, mümkün olan durumlarda mali canlandırma dahil olmak üzere, genişletici olmaya devam etmesi; gelir destekleme ve yatırım teşvik önlemleri.
- (2) Kadınlar, gençler, düşük vasıflı ve düşük ücretli işçiler, diğer ağır etkilenen gruplara ulaşacak hedefli önlemler.
- (3) Aşı programlarını uygulayacak, ekonomi ve istihdam toparlanmasını destekleyecek mali kaynaklarının azlığı sebebiyle düşük ve orta gelirli ülkelere uluslararası destek,
- (4) Hızlı büyüyen sektörlerde iş yaratmaya devam ederken, en ağır darbe almış sektörlerin desteklenmesine odaklanma ve
- (5) Daha kapsayıcı, adil ve sürdürülebilir ekonomiler yaratmak için gereken toparlanma stratejilerini uygulamaya yönelik sosyal diyalog gibi politika önerileri sunmaktadır.

İş kayıpları analiz edilirken değerlendirilmesi gereken önemli hususlardan biri, yeşil ekonominin yeşil işler yaratması ve bu işlere de kapsayıcı istihdamın sağlanması sebebiyle işgücünün korunmasız istihdamdaki oranı olmalıdır. Korunmasız istihdamın payı dünya genelinde düşme eğiliminde olsa da göz ardı edilemeyecek bir pay gözlenmektedir. 2000 yılında dünya ortalaması %52,2 düzeyinde iken 2020 yılında bu oran %44,6'ya gerilemiştir. Grafik 1'den de izlenebileceği gibi, yüksek gelirli ülkelerde %10'lar civarında olan korunmasız istihdam oranı orta gelirli ülkelerde %50'lere, düşük gelirli ülkelerde ise %80'lere kadar yükselmektedir. 2020 yılına hâkim olan ve iktisadi ve toplumsal yaşamı çok büyük ölçüde sekteye uğratan, pek çok ülke ekonomisini, geçmişteki iktisadi krizleri gölgede bırakacak ölçüde etkileyen salgın sonrası dönemde toparlanmanın kapsayıcı bir biçimde gerçekleşebilmesi için yeşil iş alternatiflerinin gelişiminin desteklenmesiyle ilişkili olacaktır.

Grafik 1. Korunmasız İstihdamın Gelir Gruplarına göre Dağılımı ve Değişimi
(2000-2020 | Yüzde)

Kaynak: Dünya Bankası

Uluslararası Çalışma Örgütü, Dünya Bankası, Birleşmiş Milletler Çevre Programı gibi çok uluslu kurumların ve ürettikleri araştırmaların *-genellikle-* buluştuğu ortak nokta şudur: *Yeşil ekonomi istihdam yaratır ve sosyal eşitliği geliştirir* (UNEP, 2011) ve *yeşil ekonomi istihdam yönünden zengin bir sektördür* (EC, 2012). Bununla birlikte yeşil işlerin, mevcut işlerin bir kısmını ortadan kaldırdığının da altını çizmek gerekmektedir. Green'e göre (2011) bir yeşil işin yaratılması başka bir işi yok edebilir. Nihayetinde yeşil ekonomi yeni istihdam alanları oluşturma, istihdam alanlarında kayma, belirli işlerin elenmesi ve pek çok mevcut işin yeni-yeşil iş fikirleriyle yeniden düzenlenmesi gibi etkilerle şekillenmektedir.

Yeşil İşler, ülkelerin, bölgelerin ve sektörlerin gelişmişlik düzeyleri, karşı karşıya oldukları sorunlar ve potansiyel risklerle ilişkili bir biçimde farklı şekillerde tanımlanabilir. Bir diğer ifade ile plastik, teneke, cam şişe gibi atıkların toplanması ve geri dönüşüm tesislerine iletilmesi de üretim süreçlerinde ortaya çıkan atıkların başka bir üretim sürecinin girdisi olarak tasarlanması da ve nihayet ortamda bulunan radyo dalgalarının elektrik enerjisine dönüştürülmesine ilişkin teknolojinin tasarlanması da yeşil iş olarak tanımlanabilir ve bu tür bir yaklaşım yanlış da değildir. Dolayısıyla yeşil işin tanımı ülkelere, bölgelere, gelişmişlik düzeylerine, beşerî kaynakların çeşitliğine, niteliğine ve daha pek çok diğer faktöre bağlı olarak değişebilmektedir ve yeşil işin tek bir tanımı yoktur. Ancak üzerinde ortak görüşün hâkim olduğu tanımlamalar, ILO tarafından yapılan yeşil iş tanımı ile büyük

benzerlik göstermektedir. Bu tanıma göre, yeşil iş (tarım, sanayi, hizmet gibi) herhangi bir sektörde çevre kalitesinin korunmasını, onarımını ve geliştirilmesini sağlayan insana yakışır işlerdir. Diğer bir ifade ile yeşil işler, enerji ve hammadde verimliliğini arttıran, sera gazı emisyonlarını sınırlandıran, atık ve kirliliği en aza indiren, ekosistemleri koruyan ve iyileştiren ve iklim değişikliğine uyumu kolaylaştıran işlerdir (ILO, 2016).

Yeşil işler sınırlı istihdam kapasitesine sahip, yüksek nitelikli işgücü gerektiren, ileri teknoloji odaklı ve yüksek yatırım maliyetli işler olabileceği gibi çok düşük yatırım maliyeti ile, yüksek istihdam kapasitesine sahip işler de olabilir. Diğer bir ifade ile yeşil işler yüksek nitelikli istihdam sağlama kapasitesine işler olabileceği gibi düşük nitelikte işgücünü kapsayıcı olarak istihdam eden işler de olabilir. Bir ekonomik faaliyetin yeşil olup olmadığı konusunda mevcut ekonomik faaliyetin ortaya koyduğu olumsuz çevresel etkileri azaltması ya da tercihen tamamen ortadan kaldırması, yeni ya da yeniden tasarlanacak bir işin olumsuz çevresel bir etki oluşturmaması, karbon salımına sebep olmaması yeşil iş tanımlaması için ayırt edici hususlar olarak vurgulanabilir.

<i>Yeşil İş</i>	
YEŞİL ancak İnsana Yakışır Olmayan İşler	HEM YEŞİL HEM DE İNSANA YAKIŞIR İŞLER
Ne Yeşil ne de İnsana Yakışır Olmayan İşler	İNSANA YAKIŞIR ancak Yeşil Olmayan İşler
<i>İnsana Yakışır İş</i>	

Şekil 1. Yeşil ve İnsana Yakışır İşler Matrisi

Kaynak: UNEP, 2008

Yeşil ve insana yakışır işler matrisinde yeterli iş güvenliği şartı sağlanmaksızın elektronik geri dönüşümünde çalışan işçiler, düşük ücretle çalıştırılan güneş paneli montajcı yapan işçiler ve biyoyakıt işçileri **yeşil ancak insana yakışır olmayan işler** kategorisinde sınıflandırılırken yeterli güvenliğe sahip madenciler, Afrika ve Latin Amerika'da kesme çiçek sektöründe çalışan kadın işçiler ve mezbaha işçileri **ne yeşil ne de insana yakışır olmayan işler** kategorisinde yer sınıflandırılmaktadır. Kimya mühendisleri, sendikaları otomotiv üretim işçileri ve pilotlar ise **insana yakışır ancak yeşil olmayan işler** kategorisinde yer alan örnek

işlerdir. Matrisin ideal olan bölgesi olan **yeşil ve insana yakışır işler** sınıflandırmasında yer alan örnek işler ise sendikalı rüzgâr ve güneş enerjisi çalışanları, yeşil mimarlar ve ücretli toplu taşıma çalışanları olarak sayılmaktadır (UNEP, 2008). Bu örnekleri, daha önce de özellikle vurgulandığı gibi ülkelerin ve bölgelerin gelişmişlik düzeyleri, öncelikli ve stratejik sektörleri ile ilişkili olarak çeşitlendirmek mümkündür.

4. Türkiye’de Yeşil İşlerin Politik Ekonomisi

Türkiye’nin kalkınma gündeminde düşük karbon ekonomisi, yeşil işler, adil geçiş ve kapsayıcı istihdam gibi konuların ne düzeyde ele alındığına, bu konuda üretilen politika ve stratejilerin ne ölçüde uygulanabildiğine ilişkin bir değerlendirme yapabilmek için politika metinleri ve açıklanan resmi veriler esas alınabileceği gibi çok ortaklı olarak uygulanan projeler sonucunda sağlanan katma değer ve istihdam artışı da bir gösterge olarak kabul edilebilir. Resmi politika metinleri ve strateji belgeleri üzerinden özet bir değerlendirme yapıldığında, ekonomi için temel kabul edilen Kalkınma Planlarından sonuncusu, 2019-2023 yıllarını kapsayan *On Birinci Kalkınma Planının* yeşil işler ve kapsayıcı istihdam özelinde bir hedef ya da politika tedbirinde yer vermediği görülmektedir. Benzer olarak hazırlanan ve ilgili olabilecek Özel İhtisas Komisyonu raporlarında da yeşil işler ve kapsayıcı istihdam odaklı bir vurguya rastlanılamamaktadır. Benzer şekilde 2010-2023 yıllarını kapsayan *Türkiye İklim Değişikliği Strateji Belgesi* ve 2020 yılında Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından yayımlanan *İklim Değişikliği Ulusal İletişim Stratejisi ve Eylem Planı* da yeşil işlerle ilgili bir amaç, hedef ya da gereklilikten bahsetmemektedir. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından 17 Şubat 2021 tarihinde yayımlanan *İklim Değişikliğiyle Mücadele Sonuç Bildirgesi* yeşil işlerle dolaylı olarak ilişkilendirilebilecek (i) iklim değişikliğinin olumsuz etkilerinin en çok yaşandığı (tarım, hayvancılık, turizm, yenilenebilir enerji ve sanayi gibi) sektörlerde yatırımların verimli şekilde yönlendirilmesine ve bütün ölçeklerde yeni mekânsal planlar uygulamaya konulmasına ilişkin bir hedeften ve (ii) enerji ve sanayi tesislerinin iklim ve çevre dostu üretim yapmalarına yönelik ilave tedbirlerin alınacağından ve teşviklerin arttırılacağına başka bir hedeften bahsetmektedir. Özetle Türkiye’nin iklim ve kalkınma ekseninde hazırlanan ve uygulanan eylem planları, özel ihtisas raporları, sonuç bildirgelerinden anlaşılacağı üzere yeşil işler ülkenin ekonomi politik gündeminde yer almamaktadır. Öncelikli gündemin farklı ve daha çok küresel salgın ve etkilerine odaklanmış olması sebebiyle vurgulamak gerekir ki, konu Türkiye için toplumsal ve iktisadi etkileri gittikçe derinleşen Covid-19 salgını, derinleşen iklim krizi ve yüksek mülteci nüfusu gibi temel sorunlar çerçevesinde, bütüncül bir biçimde ele alınmalıdır. Küresel salgın sebebiyle,

artan iş ve gelir kaybı ve derinleşen yoksulluk başlı başına geleceği belirsiz bir sorun olarak ele gündemde yer almaya devam ettiği için de yeşil işlere kapsayıcı istihdam süreçten sağlıklı çıkışın bir alternatifi olarak değerlendirilebilir. Diğer bir ifade ile salgın sonrası dönemde, ‘yeni normale’ dönüşüm sürecinde istihdamın kapsayıcı bir biçimde yeşil işler aracılığıyla sağlanması ve artırılması için potansiyel değerlendirilebilir ve bu yönde çeşitli fırsatlar oluşturulabilir. Ancak bunun gerçekleşebilmesi ve fırsatların değerlendirilerek somut çıktılar elde edilebilmesi için çok aktörlü dinamik bir yapının işbirliği içinde, amaca yönelik olarak işletilmesi gerekecektir. Bu dinamik yapıda ilgili ve ilişkili kamu kurumları, meslek örgütleri ve çatı kuruluşlar, sendikalar ve belki de tamamlayıcı en önemli rolü üstlenecek olan sivil toplum kuruluşları başat aktörler olarak sıralanabilir.

4.1. Aktörler ve Roller

Türkiye özelinde yeşil işlere yönelik bir ekonomi politikası geliştirilmesi ve etkin sonuçlar alınacak şekilde sürdürülmesi amaçlanıyorsa Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Tarım ve Orman Bakanlığı birincil düzeyde politika yapıcı, yönlendirici ve destekleyici olarak süreçte rol oynaması gereken bakanlıklar olarak yer almaktadır. Yeşil işlere geçiş ve oluşmaya başlayan işgücü ve beceri açığına ilişkin özellikle meslek liseleri aracılığıyla yön verme kapasite ve kabiliyeti sebebiyle Milli Eğitim Bakanlığı, çevre dostu, yeşil teknolojilere ilişkin araştırma ve geliştirme faaliyetlerinin geliştirilmesi, desteklenmesi ve yönlendirilmesi konusundaki kapasite ve kabiliyeti sebebiyle Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı ve yine yeşil işlere kapsayıcı istihdam açısından önemli bir arayüz olarak son yıllarda önemi yeniden fark edilmeye başlanan ve teşvik edici politikalarla sayısı artmaya başlayan kooperatiflere yön ve destek verme kapasite ve kabiliyeti sebebiyle de Ticaret Bakanlığı süreçte rol oynayabilecek diğer kamu aktörleri olarak ifade edilebilir. Kamu kurumları kapsamında değerlendirilebilecek ve her ne kadar Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı’na bağlı olarak faaliyet gösteriyor olsalar da Kalkınma Ajansları hem sağladığı hibe ve destek programları hem de belirlenen temalar ile hedef kitleyi oluşturan kurumları yönlendirebilme kapasite ve kabiliyetleri sebebiyle kamu kurumları içinde ayrıca değerlendirilmesi gerek aktörler olarak ifade edilebilir.

Yeşil işlere ilişkin farkındalığın artırılması, Yeni Yeşil Düzen kapsamında yayımlanan ‘Avrupa Yeşil Mutabakatı’na uyum sağlanması ve yeşil işlere adil geçişin sağlanmasına yönelik hazırlıkların yapılması gibi öncül adımların atılması konusunda meslek örgütleri ve çatı kuruluşların önemli bir hareket alanı ve potansiyeli olduğunun altını çizilmelidir. Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği ve bağlı taşra teşkilâtı hem üye oda ve borsa sayısı hem de oda ve

borsalara üye işletmeler itibariyle merkezi bir role aday aktörlerden biri olarak ifade edilebilir. Benzer şekilde Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği (TÜSİAD), Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği (MÜSİAD) gibi önemli sayıda üyeye sahip dernekler; üye federasyon ve federasyona bağlı dernek ve işletmeler düşünöldüğünde binlerce şirkete erişme imkanı olan Türk Girişim ve İş Dünyası Konfederasyonu (TÜRKONFED) gibi iş dünyası örgütleri yeşil işler gibi önemli ve öncelikli bir konuda kamu otoritesi tarafından geliştirilen politikaları ve uygulanmasını destekleyebilecek bir yapıya sahip olduğu gibi tek bir örgüt olarak başlı başına savunuculuk yapabilecek kadar potansiyele sahiptir. Benzer şekilde sendikalar ve sendika konfederasyonları da üye sayıları ve hareket kabiliyetleri açısından süreçte rol almaya, yönlendirmeye ve destek olmaya uygun aktörler olarak ifade edilebilir. Bahsedilen bu tüm aktörlerin faaliyetlerini tamamlayıcı, destekleyici rol üstlenebilecek ancak çeşitli engeller sebebiyle ilgili aktörlerin ulaşmakta zorlandığı hedef kitlelere görece çok daha kolay erişebilecek, temas edebilecek ve yönlendirebilecek olan dernek, vakıf, platform ve kooperatif gibi sivil toplum kuruluşları da süreçteki başat aktörler olarak sıralanabilir.

4.2. Politikalar ve Hedefler

Türkiye'nin de Dünyanın da içinde bulunduğu Covid-19 pandemisinin sebep olduğu kriz mevcut ya da hedeflenen politikaların etkinliğini yeniden gündeme getirmişse de işgücü piyasaları başta olmak üzere iktisadi yaşama ilişkin sorunlar kısa vadeli ve palyatif çözümlerle süreç aşılmaya çalışılmaktadır. İşsizlik rakamları, işten çıkarmaların yasaklanması ve kısa çalışma ödeneği gibi tedbirlerle baskılanmış olmakla birlikte özellikle korunmasız istihdamda olanların iş ve gelir kayıpları çok yüksek düzeylere erişti ve erişmeye devam etmektedir. Öte yandan Türkiye'de çalışıp elde ettikleri gelirleri ölkelerinde, bakımından sorumlu oldukları insanlara aktaran insanların iş ve gelir kayıpları yoksulluğun ölkelere arasındaki etkileşimin sonucunda, müteselsil olarak artmasına eşitsizliğin benzer bir derinleşmesine sebep olmaya devam etmektedir. Bu durumun dünya genelindeki yansımaları düşünöldüğünde ortaya çok büyük rakamlar çıkmakta, artan eşitsizliğin ve derinleşen yoksulluğun boyutları çok daha belirgin hale gelmektedir.

Covid-19 pandemisi ve sebep olduğu kriz öncesindeki dönem Türkiye ekonomisi için bir değerlendirme yapıldığında, yeşil ekonomi genelinde ve yeşil işler özelinde bir politika, strateji ve hedef olmadığını görölmektedir. Bu durum potansiyel olarak kapsayıcı istihdamı odağına alan bir yeşil iş odaklı bir ekonomi politika tasarlanması ve uygulanması için bir ilk adım fırsatı olarak değerlendirilebilir. Geriden gelenlerin avantajını kullanarak gerek gelişmiş ölkelerin tecrübelerinden gerekse de gelişmekte olan ölkelerinden uygulamalarından öğrenme

sağlayarak Türkiye özelinde, iklim ve kültürel Őartları göz önünde bulunduran bir politika geliŐtirmek mümkün olabilir. Küresel salgın ile birlikte derinleşen ekonomik krizi, iklim krizini daha yönetilebilir kılmaya yönelik, uygulanabilir, gerçekçi hedeflere sahip ve esnek bir yeşil istihdam politikası ile aŐmak Türkiye'nin ev sahipliği yaptığı mültecilerin sosyal uyumu ve entegrasyonu için de kritik bir öneme sahip olacaktır.

4.3. Potansiyel ve Fırsatlar

Türkiye hem iktisadi hem de toplumsal açıdan gittikçe kırılgan hale gelen bir ekonomi olarak erken sanayisizleŐme² yaŐamakta ve orta gelir tuzağından kurtulamamaktadır. 2000-2020 yılları arasını kapsayan dönem ortalaması izlendiğinde, GSYİH içinde tarımın payı %9, sanayinin payı %23 ve hizmetler sektörünün payı ise %68 olarak gerekleŐmiŐtir³. Söz konusu bu dönem için tarımın payı azalma, hizmetler sektörünün payı artıŐ eğilimi gösterirken imalât sanayinin payı ise yatay bir seyir izlemiŐtir. İmalt sanayinin yatay seyri, kiŐi başına düŐen GSYİH ile birlikte değerlendirildiğinde ülke ekonomisinin içinde bulunduğu orta gelir tuzağı ilişkili olarak beşerî sermaye yoksulluğu (Tiryakioğlu, 2008) ve teknoloji yoksulluğu (Tiryakioğlu, 2011) gibi sorunlara yol açmakta ve açmaz orta teknoloji tuzağı (Brken, 2014; Akçomak ve Brken, 2018; Akçomak ve Emiroğlu, 2020; Akçomak, 2021) ile daha derinleŐmekte ve girift hale gelmektedir. Bu kısır döngüyü aŐmanın en önemli ve ilk adımını ise devletin üstleneceği merkezi rol ile ŐekillendirilmiŐ devletle kalkınma politikalarının geliştirilmesi ve uygulanması oluŐurmaktadır⁴.

Türkiye bu içinde bulunduğu açmazlarla birlikte önemli bir potansiyele ve çeşitli fırsatlara da sahip olan bir ülke olarak yeşil işlere geçiş sürecini etkin bir biçimde sağlayabilir. Özellikle Covid-19 pandemisi sebebiyle artan kırılganlıkların ortaya çıkarttığı olumlu bir gelişme toplumsal dayanışma ruhunun varlığının fark edilmesi ve genmeye baŐlaması olmuştur. Tüm dünyada önemi gittikçe artan ve gündemde de yer bulan sosyal ve dayanışma ekonomileri ülkenin kültürel değerleriyle birlikte göreli bir avantaj sağlamaktadır. Yine son yıllarda artan kooperatifleŐme eğilimi, kooperatifler ile ilgili olumsuz izlenimi ortadan kaldırmakta ve sosyal sorunlara yenilikçi çözümler üreten, merkezine insanı ve toplumsal faydayı alan yapılanmalar olarak toplumsal dayanıŐmayı örgütlü bir biçimde

² Literatürde, Sanayisizleşme, imalât sanayinin payının ekonomi içindeki payının azalması olarak tanımlanırken, Erken Sanayisizleşme ise gelişmiş ekonomilerde sanayisizleŐmenin baŐladıđı gelir düzeyinin çok altındaki düzeylerde, gelişmekte olan ülkelerde yaşanan sanayisizleŐmesi olarak tanımlanmaktadır. Erken sanayisizleşme konusunda öncü bir çalıŐmalar için Dasgupta ve Singh (2006) ve Rodrik (2016); Türkiye özelinde daha güncel bazı çalıŐmalar için ise Bakır vd. (2017), Meçik ve Aytun (2018, Doğruel (2021), ztrk (2021) incelenebilir.

³ Bu değerler yazar tarafından TÜİK verileri esas alınarak 2000-2020 yıllarını kapsayan dönem için hesaplanmıŐtır.

⁴ Bu konudaki kapsamlı bir dizi araştırma ve tartışma için bakınız: Tiryakioğlu (2020)

desteklemektedir⁵. Kooperatifler ticari birer yapı oluşturması itibariyle istihdam, özellikle de kapsayıcı istihdam için kritik bir rol alabilmektedir. Ezcümlle yeşil işlere geçişe ilişkin bir planlamanın en önemli unsurunu sosyal ve dayanışma ekonomisi oluşturmaktadır, oluşturmalıdır.

Türkiye’de yeşil işlere ilişkin bir ekonomi politikası tasarlanırken üzerinde hassasiyetle durulması gereken temel konulardan birisi ise mesleki ve teknik eğitimidir. Mesleki ve teknik eğitim, Türk eğitim sisteminin gelişim sürecinde on iki yıllık zorunlu eğitime geçiş kararı ile önemli düzeyde sekteye uğramış olmasına karşın ülkenin yerli üretim kapasite ve yeteneklerinin gelişimi, imalât sanayinin yüksek nitelikli ara personel ihtiyacının karşılanabilmesi ve çalışmanın odak noktası açasından değerlendirildiğinde yeşil işlere adil geçişin sağlanması açasından kritik bir öneme sahiptir. Meslek liseleri yenilenebilir enerji teknoloji, iklimlendirme ve tesisat teknolojisi, tarım ve plastik teknolojisi gibi bölümleri alt alanları itibariyle yeşil ekonomi odaklı, çevre dostu üretim sürecinin tasarımı ve gelişimi açasından çok önemli bir potansiyele sahiptir. Yeşil işler konusunda hem genel düzeyde hem de spesifik olarak özellik arz eden yeşil teknolojiler düzeyinde belirgin olarak gözlenen beceri açığıнын kapatılması için mesleki ve teknik eğitim veren liselerin, mesleki eğitim merkezlerinin okul-sanayi iş birliği çerçevesinde yeniden ele alınması ve değerlendirilmesi kritik düzeyde önem arz etmektedir.

4.4. Yeşil İşlere Geçiş Zorunluluğu

Yeşil işlere geçiş süreci tüm ülkeleri için bir tercih olmaktan çıkmış ve zorunluluğa dönmüştür. Küresel salgın ile artan kırılganlıklar, erken sanayisizleşme, orta gelir ve teknoloji tuzağı gibi temel sorunlarla birlikte iktisadi ve toplumsal maliyeti çok yüksek olan iklim krizi, sayısı ve şiddeti artan doğa ve insan-kaynaklı afetler Türkiye ekonomisinin ivedilikle (*diğer politika alanlarında yapılması gerekenlerle birlikte*) yeşil iş odaklı, kapsayıcı bir istihdam politikası geliştirmesi gerektiğine işaret etmektedir. Bununla birlikte Türkiye’nin 2011 ve 2013 yıllarında maruz kaldığı yoğun düzensiz göç ile birlikte yaklaşık 4 milyonu Suriyeliler olmak üzere toplamda 5 milyona yaklaşan mülteci nüfusunun hem yüksek kırılganlığa sahip olması hem de ev sahibi ülkenin toplumsal ve ekonomik kırılganlığını arttırması sebebiyle özellikle salgın sonrası dönemde kapsayıcı bir biçimde, insana yakışır işlere istihdam edilmesi de süreçte ele alınması ve dahi çözümleri gereken problemlerden birisidir.

---

⁵ Kooperatiflerin artan önemi üzerine bir tartışma için bakınız: Öngel ve Yıldırım (2019)

Yeşil üretime ve dolayısıyla da yeşil işlere geçişi zorunlu kılan bir diğer gelişme ise Avrupa Yeşil Mutabakatı ve getirdiği düzenlemeler olarak ifade edilebilir. Avrupa Birliği, bu mutabakat ile sera gazı emisyonlarını 2050'ye kadar sıfırlamayı, ekonomik büyümenin doğal kaynak kullanımına bağlılığını ortadan kaldırmayı ve eşit gelişmeyi esas alan bir büyüme stratejisini kabul ve taahhüt etmiş oluyor. Bu dönüşüm üretimden pazarlama, lojistikten tüketim alışkanlıklarına kadar pek çok alanda meslekleri ve iş yapma biçimlerini değiştireceği için önem arz eden bir süreç olarak değerlendirilmelidir. Özellikle Türkiye için Avrupa Birliği ile yoğun ticari ilişkilerin sürdürülebilirliği için yeşil üretim ve işlere geçiş önem arz eden bir diğer konu olarak ifade edilebilir. Ancak özellikle ve önemle belirtmek gerekir ki, bu dönüşüm sürdürülebilir ticari ilişkilerden ziyade ülkenin doğal kaynaklarının etkin kullanılabilmesi ve sürdürülebilir bir yeşil ekonominin inşa edilebilmesi için önem gereklidir. Meslek liselerinin yeşil işlere geçiş sürecindeki potansiyel rollerinden bir diğeri de kapsayıcı olarak uyum ve istihdam mekanizması olmalarından kaynaklanmaktadır. Bir diğer ifade ile okullaştırılabilmemiş mülteci gençlerin bir an evvel iş ve meslek sahibi olma amacıyla meslek liselerini tercih ediyor olmaları yeşil işlere kapsayıcı geçişin sağlanması sürecinde meslek ve teknik eğitimi çok daha dikkatle izlemeyi zorunlu kılmaktadır.

5. Son Söz: Yeşil İşlerin Politikasına İlişkin Bir Tartışma

Türkiye ekonomisinin içinde bulunduğu iktisadi ve toplumsal kırılmalara karşı sahip olduğu potansiyel ve fırsatlar, özellikle salgın sonrası dönemde daha da güçlenmiş olacak dayanışma kültürü ile yeşil işlere geçiş için zemin hazırlayacaktır. Bu düşünceden ve yukarıda yapılan tespitlerden hareketle Türkiye'nin yeşil iş ekonomisi ve politikasının tasarımına ilişkin temel tartışma alanları, şu şekilde sıralanabilir:

- (i) Küresel salgın sürecinde gittikçe derinleşen iklim krizinin ortaya koyduğu iktisadi ve toplumsal maliyetler yeşil işlere acil ve adil bir geçişi zorunlu kılmaktadır. Maske başta olmak üzere tek kullanımlık kişisel koruyucu ekipman atıklarının etkin yönetimi ve bertaraf edilmesi başlı başına bir tartışma konusudur. Bu çerçevede hijyen sebebiyle tek kullanımlık plastik ürünlerin talep ve tüketiminin artmasına karşın hammadde fiyatlarının hızlı yükselişi iktisadi planlama açısından ele alınması gereken tartıma alanlarından biri olarak ifade edilebilir.
- (ii) İklim temelli afetlerle birlikte doğa kaynaklı afetler hem dünyada hem de Türkiye'de hem sayı olarak artmakta hem de sebep olduğu toplumsal ve iktisadi zarar gittikçe telafi edilemez hale gelmektedir. Salgının (Türkiye için) öncesinde, 24 Ocak 2020'de meydana gelen ve büyüklüğü 6,5 olarak açıklanan Elazığ

Depremi, salgının yaşamı gittikçe karmaşıklaştırdığı bir zamanda, 30 Ekim 2020’de meydana gelen ve büyüklüğü 6,9 (kimi kaynaklara göre ise 7,0) olarak açıklanan Ege Denizi Depremi Türkiye için yakın tarihli en acı örnekler olarak anılabilir. Keza yaşanan sel felaketleri, ilk defa yıkıcı düzeyde karşılaşılan Alaçatı hortum felaketi gibi afetler salgın ile birlikte değerlendirildiğinde yeşil, sürdürülebilir ve dayanışma temelli bir ekonominin tasarımına ilişkin bir tartışmayı gündeme getirmektedir.

- (iii) Salgının sebep olduğu ekonomik kriz ortamında, güdübirlik işlerde, korunmasız olarak çalışan kişiler, ki bunların en önemli kısmını mülteciler oluşturmaktadır, kısa zaman içinde işlerini ve gelirlerini kaybettiler. Bu iş ve gelir kaybı birinci dereceden kendileri ve aileleri, ikinci dereceden ise ülkelerinde bakmakla yükümlü oldukları kişilere aktardıkları gelirlerinin ortadan kalması sebebiyle müteselsil olarak işleyen ve gittikçe derinleşen bir yoksulluk yaratmıştır. Yeşil işlere ilişkin politikanın tasarımı esnasında kapsayıcılığı esas alması gerektiği de bir diğer tartışma alanını oluşturmaktadır.
- (iv) Yeşil ekonomiye geçiş süreci yeni iş alanlarını doğuracağı için ülkeler çeşitli alanlarda ve çeşitli düzeylerde beceri açığı ile karşı karşıya kalacaktır. Türkiye açısından değerlendirildiğinde hem yenilenebilir enerji kaynaklarının potansiyelinin yüksek olması hem de bu konuda politik, kurumsal ve hatta bireysel düzeyde farkındalığın artıyor olması bir fırsat sunmaktadır. Bu farkındalık artışı mesleki ve teknik eğitim açısından tamamlayıcı bir şekilde değerlendirilebilirse, yeşil işlere görece daha hazırlıklı ve kolay bir geçiş sağlamak mümkün olabilecektir. Bu çerçevede mesleki ve teknik eğitimin, yeşil ekonomi sürecinde potansiyel rolü ve kapasitesi de tartışılması gereken konulardan biri olarak gündemde yer almalıdır.
- (v) Son olarak Türkiye’nin ev sahipliği yaptığı mülteci toplulukların ülkedeki varlığı yeşil işlere kapsayıcı istihdam sağlayacak şekilde bir geçiş için önemli bir fırsat sunmaktadır. Gerek toplumsal uyumun sağlanması gerek okullaştırılabilen mülteci gençlerin kısa sürede meslek ve iş sahibi olabilmeleri hem de ev sahibi toplum açısından görece tercih edilmeyen potansiyel yeşil işlerde ortaya çıkması muhtemel beceri açığının telafi edilmesi açısından bir değerlendirme yapılmalı ve yeşil işlere geçiş gündeminde tartışılmalıdır.

Sıralanan bu tartışma alanları esas alınarak özetlemek gerekirse istihdamın kapsayıcı olarak yeniden ve yeşil işler odaklı olarak arttırılabilmesi, sosyal eşitliği gözetilen sosyal

politikalarla eş zamanlı ve uyumlu olarak işleyecek bir ekonomi politikasına bağlıdır. Yeşil işlere ilişkin becerilerin ve bu alanda istihdamın artırılması sadece hükümetlerin sorumluluğuna bırakılamayacak kadar kapsamlı bir süreçtir. Gerek ulusal düzeyde gerekse uluslararası ve hatta küresel düzeyde sivil toplum kuruluşları, özel sektör, meslek birlikleri ve örgütleri ve nihayet toplumlar bu süreçte söz ve rol sahibi olmalıdır.

Öte yandan yeşil işlere acil ve adil olarak geçişin, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler açısından hayati bir öneme sahip olmasına karşın bu ülkelerin gündeminde yer alamaması sorunu daha da derinleştirmektedir. Gerek hükümetlerin gündeminde, görece çok daha acil, sağlık, açlık, kuraklık gibi hayati konuların yer alması gerekse iklim krizi ve afetlerin ortaya koyduğu yüksek toplumsal ve iktisadi maliyetler, sebep olduğu zararlar konunun gündeme gelmesini ya da gündemde kalmasını zorlaştırmaktadır. Diğer bir ifade ile, iklim krizinin sebep olduğu sorunlar, iklim dostu bir ekonomiye geçişi yavaşlatmakta ve hatta engellemektedir. Az-gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin bu döngü içinden sıyrılması, dünyanın içinde bulunduğu iklim krizi ve Covid-19 salgını sebebiyle gittikçe daha da zor hale gelmektedir ki bu noktada da çalışmanın özet olarak sunmaya çalıştığı gibi çok aktörlü bir model ve politika zorunlu olmaktadır.

Sonuç olarak, sayıları ve şiddetleri artan doğa ve insan kaynaklı afetler, gittikçe derinleşen iklim krizi, özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin gündeminde kapsayıcı yeşil iş odaklı istihdamının öncelikli olarak yer alamaması, etkisi ve mutasyon sebebiyle bulaşma hızı artan Covid-19 pandemisi gibi sebeplerle yeşil işler ve yeşil işlere adil geçişi sağlayacak politika ve önlemler çok daha önemli ve öncelikli hale gelmektedir. Bu gündemde, yeşil işlerin gerek geleneksel sektörlerde gerekse de yeni gelişen sektörlerde, çevrenin korunmasına veya eski haline getirilmesine katkıda bulunan “insana yakışır işler” olarak tanımlanmasına karşın sektör ayrımı olmaksızın, özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde emeğin, bilhassa da dezavantajlı durumdaki emeğin sömürüsüne sebep olabildiği gözden kaçırılmamalıdır. Nihayet hükümetlerin, ülkelerin, bölgelerin ve sektörlerin vizyonları, farkındalık düzeyleri, karşı karşıya oldukları sorunlar ve potansiyel risklerle ilişkili bir biçimde yeşil işler farklı şekillerde tanımlanabilmekte ise de tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de öncelikli gündemde politik ve ekonomik olarak yer almalıdır.

KAYNAKÇA

- Akçomak, İ.S. & Bürken, S. 2018. *Middle-technology Trap: The Case of Automotive Industry in Turkey*, Yayınlanmamış Araştırma Raporu.
- Akçomak, İ.S. & Emiroğlu, U. 2020. “Devlet Kaynaklı Teknolojik Gelişme: Girişimci Devlet ve Doğurgan Devlet” içinde M. Tiryakioğlu (Der.), *Devletle Kalkınma*, Ankara: İletişim Yayınları
- Akçomak, İ.S. 2021. “Orta-Teknoloji Tuzağında Devletin Rolü”, içinde M. Tiryakioğlu (Derl.), *Türkiye'nin Yerli Üretimi ve Politik Ekonomisi*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınevi, ss.281-287.
- Bakır, E., Özçelik, E., Özmen, E. & Taşkıran, A.C. 2017. “Türkiye’de Erken Sanayisizleşme”, içinde M. Koyuncu, H. Mihci & E. Yeldan (Derl.), *Geçmişten Geleceğe Türkiye Ekonomisi*, İstanbul: İletişim Yayınevi
- Bürken, S. 2014. *Technology Development in Turkish Automotive Industry: A Case of Middle Technology Trap*, Doktora Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi
- Çevre ve Şehircilik Bakanlığı 2021. *İklim Değişikliğiyle Mücadele Sonuç Bildirgesi*. Çevrimiçi Erişim Adresi: <https://webdosya.csb.gov.tr/db/turkce/faaliyetler/-kl-mdeg--s--kl-g---20210217102133.pdf> Çevrimiçi Erişim Tarihi: 20.02.2021
- Dasgupta, S. & Singh, A. 2006. *Manufacturing, Services and Premature Deindustrialization in Developing Countries: A Kaldorian Analysis*. Research Paper 2006/049. Helsinki: UNU-WIDER.
- Doğruel, F. 2021. “Türkiye İmalat Sanayi ve Erken Sanayisizleşme”, içinde M. Tiryakioğlu (Derl.), *Türkiye'nin Yerli Üretimi ve Politik Ekonomisi*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınevi
- European Council 2012. *Towards a Job-Rich Recovery*. Erişim Adresi: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52012DC0173&from=EN> Erişim Tarihi: 20.12.2020
- Green, K.P. 2011. *The Myth of Green Energy Jobs: The European Experience*, American Enterprise Institute for Public Policy Research. No:1. Erişim Adresi: <https://www.aei.org/research-products/report/the-myth-of-green-energy-jobs-the-european-experience/> Erişim Tarihi: 24.12.2020
- ILO & OECD 2012. *Sustainable Development, Green Growth and Quality Employment: Realizing the Potential for Mutually Reinforcing Policies*. ILO & OECD: Geneva & Paris.
- ILO 2011. *Skills for Green Jobs: A Global View*. Synthesis Report based on 21 Country Studies. Geneva: ILO
- ILO 2011. *Towards a Greener Economy: The Social Dimensions*, Geneva: ILO
- ILO 2012. *Working Towards Sustainable Development: Opportunities for Decent Work and Social Inclusion in a Green Economy*. Geneva: ILO
- ILO 2021. *ILO Monitor: COVID-19 and The World of Work: Updated Estimates and Analysis*, Seventh Edition, Geneva: ILO
- Interagency Working Group 2012. *Greening Technical Vocational Education and Training (TVET) and Skills Development: Challenges and Opportunities*. The Netherlands.
- Martinez-Fernandez, C., Ranieri, A., & Sharpe, S. 2013. “Greener Skills and Jobs for a Low-Carbon Future” *OECD Green Growth Papers*, 13-10, Paris: OECD Publishing
- Meçik, O. & Aytun, U. 2018. “Türkiye Ekonomisinde Erken Sanayisizleşmeye Bölgesel Bir Yaklaşım”, *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 45(Nisan):59-81.
- OECD 2011. *Towards Green Growth*. Paris: OECD
- OECD 2011. *Towards Green Growth: A Summary for Policymakers*. OECD Meeting of the Council at Ministerial Level, 25–26 May 2011, Paris: OECD
- Öngel, S.F. & Yıldırım, U.D. 2019. *Krizle Karşı Kooperatifler: Deneyimler, Tartışmalar, Alternatifler*, İstanbul: Nota Bene Yayınları
- Öztürk, S. 2021. “Sanayisizleşme Çağında Teknoloji ve Uluslararası Rekabet: Türk İmalat Sanayiinin Kısa Değerlendirmesi” içinde M. Tiryakioğlu (Derl.), *Türkiye'nin Yerli Üretimi ve Politik Ekonomisi*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınevi
- Rodrik, D. 2016. "Premature Deindustrialization," *Journal of Economic Growth*, 21(1):1-33.
- Strateji ve Bütçe Başkanlığı 2019. *On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023)*. Çevrimiçi Erişim Adresi: https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2019/11/ON_BIRINCI_KALKINMA-PLANI_2019-2023.pdf Erişim Tarihi: 15.01.2021
- Tiryakioğlu, M. 2008. “Gelişmekte Olan Ülkelerin Çıkmazı: Beşerî Sermaye Yoksulluğu”, *Ege Akademik Bakış*, 8(1):321-339
- Tiryakioğlu, M. 2011. “Teknoloji Transferi, Teknoloji Yoksulluğu mu?” *Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 66(2):169-199
- Tiryakioğlu, M. 2020. *Devletle Kalkınma*, İstanbul: İletişim Yayınları
- UNEP 2008. *Green Jobs: Towards Decent Work in a Sustainable, Low-Carbon World*. Kenya: United Nations Environment Programme
- UNEP 2011. *Towards a Green Economy: Pathways to Sustainable Development and Poverty Eradication-A Synthesis for Policy Makers*, Kenya: United Nations Environment Programme

- Wagner, G. & Weitzman, M.L. 2016. *Climate Shock: The Economic Consequences of a Hotter Planet*, USA: Princeton University Press
- World Bank 2012. *Inclusive Green Growth The Pathway to Sustainable Development*, USA: World Bank Publications